11/08/2019

Η Αναδιοργάνωσις του Αλεξανδρινού Θρόνου επί Μελετίου Μεταξάκη (1926-1935)

Πατριαρχεία / Οικουμενικό Πατριαρχείο

Του Πασχάλη Βαλσαμίδη, Επικ. Καθηγητή ΔΠΘ

Ο αγαπητός φίλος Μέγας Αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Πατριαρχείου Θεόδωρος πρόσφατα παρουσίασε μία σπουδαία με ιδιαίτερο ενδιαφέρον μελέτη, σε έναν καλαίσθητο και ογκώδη τόμο, που αφορά μέρος της σύγχρονης εκκλησιαστικής ιστορίας του Αλεξανδρινού Θρόνου. Το υλικό που χρησιμοποίησε προέρχεται από τα διπλωματικά αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδος και του Foreign Office του Ηνωμένου Βασιλείου. Ας σημειωθεί ότι προηγήθηκε μελέτη του συγγραφέα με τίτλο Η εκλογή και η αναγνώρισις του Μελετίου Μεταξάκη ως Πατριάρχου Αλεξανδρείας (1925-2927), Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 555, η οποία βασίστηκε μέσα από τα παραπάνω αρχεία και είναι η συνέχεια της παρούσας προς

παρουσίαση μελέτη. Συγκεκριμένα μελετά λεπτομερέστατα τα άγνωστα εκκλησιαστικά ζητήματα που διαδραματίστηκαν και απασχόλησαν την Αλεξανδρινή Εκκλησία κατά την περίοδο της Πατριαρχίας του Αλεξανδρείας Μελετίου Μεταξάκη (1926-1935) και φέρνει στο φως της δημοσιότητας σημαντικά νέα στοιχεία.

Στην σ. 1 του βιβλίου υπάρχει φωτογραφία του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου με τον συγγραφέα, όπου ο πρώτος κρατάει στα χέρια του βιβλίο του συγγραφέα. Στις σσ. 3-4 δημοσιεύεται Πατριαρχικό Γράμμα, ενώ στη σ. 5 υπάρχει η αφιέρωση του συγγραφέα στην αδελφή του Ουρανία. Τις σσ. 7-10 καταλαμβάνουν τα περιεχόμενα, τη σ. 11 οι βραχυγραφίες, τις σσ. 13-15 ο πρόλογος και τις σσ. 17-35 η εισαγωγή.

Η αξιόλογη αυτή μελέτη του Μεγάλου Αρχιδιακόνου χωρίζεται σε επτά κεφάλαια.

Το πρώτο κεφάλαιο (σσ. 37-118) αναφέρεται στο πλαίσιο της σύνταξης των κανόνων του Αλεξανδρινού Θρόνου επί Πατριαρχίας Μελετίου, το οποίο διαιρείται σε τρία υποκεφάλαια. Μελετάει τις κατευθυντήριες σκέψεις του Μελετίου Μεταξάκη, μετά την εκλογή του στον Αλεξανδρινό Θρόνο, τα κοινοτικά ζητήματα και την σύνταξη κανονισμών που διασφαλίζουν την αυτονομία και το αυτοδιοίκητο της Αλεξανδρινής Εκκλησίας. Στη συνέχεια καταπιάνεται με τη διασφάλιση της ελληνορθοδόξου ιδιοπροσωπίας του Αλεξανδρινού Θρόνου και ασχολείται με το υπόμνημα που συνέταξε παρεπιδημών ο Μεταξάκης στο Λουτράκι στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1929. Αφορά εκκλησιαστικά ζητήματα σχετικά προς την κατάργηση των Διομολογήσεων στην Αίγυπτο. Παρουσιάζει τα γεγονότα, τις σκέψεις και τη διπλωματική θέση του Μελετίου Μεταξάκη επί του θέματος που διαπραγματεύεται μεταξύ της Ελληνικής και Αιγυπτιακής κυβέρνησης. Ακολούθως ασχολείται με τις σχέσεις του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας με τις ελληνικές κοινότητες και τη θέση και στάση των Ελληνικών Διπλωματικών Αρχών. Καταπιάνεται με το Υπόμνημα του Αλεξανδρείας Φωτίου (1900-1925) που έστειλε στο Υπουργείο των Εξωτερικών της Ελλάδος τον Οκτώβριο του 1911. Την γνωμοδότηση του νομοκανονολόγου Ιωάννη Ευταξία, ο οποίος συνέταξε το 1913 προς την Ελληνική Κυβέρνηση και αφορά περί των νομοκανονικών καθεστώτων στην Αίγυπτο. Ακόμα παρουσιάζει τα κοινοτικά και διπλωματικά ζητήματα με τον τρόπο που χειρίστηκε ο Μελέτιος Μεταξάκης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο (σσ. 119-252) μελετάει τον Οργανικό Νόμο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Ξεκινάει με το προσχέδιο που φέρει τον τίτλο «Νόμος Καταστατικός του Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας (1928)» και απαρτίζεται από 22 άρθρα, τα οποία αναλύει και σχολιάζει. Στη συνέχεια ασχολείται με το ανατεθεωρημένο Σχέδιο του Οργανικού Νόμου που συνήλθε κληρικολαϊκή επιτροπή τον Δεκέμβριο του 1928 με σκοπό να επεξεργαστεί το προσχέδιο που προέκυψε από το ανατεθεωρημένο «Σχέδιον Οργανικού Νόμου του Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας», το οποίο αποτελείται από 11 άρθρα. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τα άρθρα και κάνει ανάλογα σχόλια και παρατηρήσεις. Παρακάτω μελετά τις διπλωματικές διεργασίες μεταξύ Ελλάδας, Αιγύπτου και Μεγάλης Βρετανίας για την κύρωση του Οργανικού Νόμου που απασχόλησαν τον Αλεξανδρινό Θρόνο και τις δυσκολίες που υπήρχαν με τις αιγυπτιακές αρχές. Στη συνέχεια ασχολείται με το ζήτημα της διαρρυθμίσεως του καθεστώτος του Προσωπικού Δικαίου στην αιγυπτιακή επικράτεια, με την έγκρισή του Οργανικού Νόμου και με το θέμα των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων του Αλεξανδρινού Θρόνου. Ακολούθως παρουσιάζει το ιστορικό και διπλωματικό πλαίσιο της εμπλοκής των βρετανικών αρχών στο ζήτημα της κυρώσεως του Οργανικού Νόμου κατά το έτος 1935 και τις ενέργειες του Μελέτιου Μεταξάκη.

Στο τρίτο κεφάλαιο (σσ. 253-285) εξετάζει τους βασικούς θεσμούς της διοίκησης του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, όπως την σύσταση Πατριαρχικής Συγκλήτου που πρότεινε ο Μελέτιος Μεταξάκης υπό την μορφή κληρικολαϊκού διοικητικού σώματος. Παρουσιάζει τον κανονισμό της Πατριαρχικής Συγκλήτου, ο οποίος αποτελείται από 22 άρθρα, τα οποία σχολιάζει. Στη συνέχεια καταπιάνεται με την ανασύσταση του Συνοδικού Θεσμού κατά την περίοδο της πατριαρχίας του Μελέτιου Μεταξάκη και μελετά τα 33 άρθρα της Πατριαρχικής διάταξης περί Συνοδικού Θεσμού. Ακόμα παραθέτει απόψεις διακεκριμένων ιστορικών, όπως του Γεράσιμου Κονιδάρη, και του Αθηνών Χρυσόστομου Παπαδόπουλου.

Το τέταρτο κεφάλαιο (σσ. 287-490) τιτλοφορείται «Ο περί εκλογής Πάπα Πατριάρχου Αλεξανδρείας Κανονισμός». Πρόκειται για τον τρίτο κανονισμό που περιέχεται στο Υπόμνημα του Μελετίου Μεταξάκη προς την Ι. Σύνοδο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας (1928), ο οποίος θεωρείται αμέσως συνδεδεμένος με τον Οργανικό Νόμο του Αλεξανδρινού Θρόνου. Μελετά τον κανονισμό περί της εκλογής του Πατριάρχου Αλεξανδρείας, που αποτελείται από 33 άρθρα, το προτεινόμενο σύστημα της Πατριαρχικής εκλογής από τον Μεταξάκη και τη θέση και τις αποφάσεις της Ι. Συνόδου του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Στη συνέχεια ασχολείται με τα δημοσιεύματα του ελληνόφωνου ομογενειακού τύπου της Αιγύπτου που αφορούν το σύστημα της πατριαρχικής εκλογής του 1932. Επίσης

τις τοποθετήσεις του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, τις ζυμώσεις των ελληνικών κοινοτήτων και την εμπλοκή των διπλωματικών αρχών. Ακολούθως παρουσιάζει το ιστορικό πλαίσιο, τις προτάσεις και την τοποθέτηση της Συριακής Κοινότητας έναντι του Κανονισμού της Πατριαρχικής εκλογής κατά το έτος 1934 που απασχόλησε τον Αλεξανδρείας Μελέτιο και την Ι. Σύνοδο του Αλεξανδρινού Θρόνου. Την τελική ρύθμιση του Κανονισμού της Πατριαρχικής εκλογής το 1934 και αντιπαραβάλει τα άρθρα της Διάταξης περί εκλογής πατριάρχου του 1932 με το νέο σχέδιο της Διάταξης του 1934 που αποτελείται από 40 άρθρα έναντι της παλαιάς 15 άρθρα. Ασχολείται με την ανάμειξη της βρετανικής διπλωματίας για τη διευθέτηση του συστήματος της πατριαρχικής εκλογής και τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τα έτη 1932-1935. Ακόμα με το σύστημα της σύνταξης κανονισμού για την εκλογή του προκαθημένου της Κοπτικής Εκκλησίας, που τέθηκε μετά τον θάνατο του Κόπτου πατριάρχου Κυρίλλου, το 1927.

Στο πέμπτο κεφάλαιο (σσ. 491-603) καταπιάνεται με τη δικαιοδοσία του Αλεξανδρινού Θρόνου επί Μελετίου Μεταξάκη στην Αφρικανική Ήπειρο. Ασχολείται με την αναδιοργάνωση των μητροπόλεων, καθώς την ίδρυση και επανίδρυση νέων μητροπόλεων, όπως των μητροπόλεων Ιαννουπόλεως, Καρθαγένης και Ερμουπόλεως. Την αντιμετώπιση των οικονομικών ζητημάτων του Θρόνου και των επαρχιών. Ένα μείζον ζήτημα που απασχόλησε τον Μεταξάκη για την επιβίωση του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας. Στη συνέχεια ασχολείται με την μέριμνα του Μελετίου για την Μητρόπολη Αξώμης και με το εκκλησιαστικό ζήτημα της Αβησσυνίας. Επίσης με τις κοινοτικές διενέξεις που σημειώθηκαν στην Τύνιδα και στο Μαρόκο και την παρέμβαση του Μελετίου για να επανέλθουν σε ομαλή κατάσταση λειτουργίας.

Το έκτο κεφάλαιο (σσ. 605-681) τιτλοφορείται «Η ρύθμισις κανονικών ζητημάτων Διορθοδόξου ενδιαφέροντος επί Μελετίου Μεταξάκη». Εξετάζει τα ζητήματα κανονικής τάξης και εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας μεταξύ του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας που προέκυψαν κατά την Πατριαρχία του Μελέτιου, ο οποίος προέβη στην επέκταση του τίτλου του Αλεξανδρινού Προκαθημένου. Την διεκδίκηση της Μάλτας από τις Εκκλησίες Κωνσταντινουπόλεως και Αλεξανδρείας. Στη συνέχεια παρουσιάζει τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν με την ίδρυση της Μητροπόλεως Καρθαγένης (1931). Τα επιχειρήματα του Μελετίου που αποσκοπούσαν να προσαρτηθεί στη νεοσύστατη Μητρόπολη Καρθαγένης τη νήσο Μάλτα κάτι το οποίο δεν έγινε μετά από αντίδραση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Παρακάτω ασχολείται με την επίλυση του ζητήματος της Μονής Σινά στους κόλπους του Αλεξανδρινού Θρόνου, το οποίο προϋπήρχε και έλαβε σοβαρότερη μορφή επί των ημερών του Μελετίου. Ο συγγραφέας ακόμα μελετά εξονυχιστικά το ζήτημα και παραθέτει τις συνοδικές

εργασίες, τους συμβιβασμούς και τη συμφωνία για την αίσια επίλυση του ζητήματος του Σιναϊκτικού Μετοχίου. Εξετάζει τη διαρρύθμιση του Ημερολογιακού Ζητήματος (1924) που προέκυψε στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, όταν για πρώτη φορά άρχισε να ασχολείται η Ι. Σύνοδος επί Μελετίου το θέρος του 1926 μέχρι την υιοθέτησή του στις 1 Οκτωβρίου του 1928.

Στο έβδομο κεφάλαιο (σσ. 683-703) ασχολείται με τον θάνατο του Αλεξανδρείας Μελέτιου Μεταξάκη που επήλθε από καρδιακού επεισοδίου στις 28 Ιουλίου 1935. Με δημοσιεύματα του τύπου που συνέδεσαν την αιτία του θανάτου του με την αδυναμία του να εκλεγεί Πατριάρχης Ιεροσολύμων, για το έργο που άφησε και για τη δράση του. Στη συνέχεια με την τελετή της κηδείας του και με τα σχετικά δημοσιεύματα του τύπου. Τέλος, αναφέρεται στην παρακαταθήκη που άφησε ο Μελέτιος Μεταξάκης και παραθέτει σχόλια διακεκριμένων ιερωμένων και λαϊκών για το έργο και την προσωπικότητά του.

Ακολουθούν ο επίλογος (σσ. 705-737), η εκτενέστερη αγγλική περίληψη (σσ. 739-767), η πλούσια βιβλιογραφία (σσ. 769-851), το υπέροχο παράρτημα φωτογραφιών (σσ. 853-870) και το ευρετήριο (σσ. 871-890).

Ο Θεόδωρος, όπως προκύπτει από το εξαιρετικό πόνημά του, συγκέντρωσε και μελέτησε πληθώρα εγγράφων, που αναφέρονται σε εκκλησιαστικά και διπλωματικά ζητήματα του Αλεξανδρινού Θρόνου επί Μελετίου Μεταξάκη και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλο αυτό το αρχειακό υλικό αξιοποίησε και παρουσίασε με άριστο τρόπο, με πλούσια τεκμηριωμένα σχόλια, με επιστημονική επάρκεια και πληρότητα. Γεγονός που δείχνει ότι κατέχει πολύ καλά το θέμα και αντιλαμβάνεται σε βάθος τα εκκλησιαστικά ζητήματα του Αλεξανδρινού Θρόνου της περιόδου που μελετά.

Ο αγαπητός φίλος είναι ταπεινός, μορφωμένος, σοβαρός με πίστη στο Θεό χαρισματικός κληρικός. Αναλαμβάνει μεγάλα και δύσκολα επιστημονικά έργα τα οποία αποτελειώνει σε σύντομο χρονικό διάστημα με επιτυχία. Επειδή έχω συνεργαστεί μαζί του θέλω να επισημάνω ότι είναι αυστηρός με τις εκδόσεις των βιβλίων του. Επιμένει ακόμα μέχρι την τελευταία στιγμή στο τυπογραφείο για να μην υπάρχουν τυπογραφικά λάθη. Η επιμονή του, ο κόπος και μόχθος του έφεραν στο φως της δημοσιότητας ακόμα ένα πολύ καλογραμμένο βιβλίο με Πατριαρχική Φαναριώτικη γλώσσα και αντίληψη, που διαβάζεται άνετα και ευχάριστα. Για το λόγο αυτό αξίζει πολλά συγχαρητήρια και ο Θεός να του χαρίζει υγεία και δύναμη να συνεχίσει το θεάρεστο έργο του στο Φανάρι και να μας δώσει στο μέλλον νέες μελέτες.